

Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati

Özgür ERDİNÇ¹

Kitap İncelemesi

Erdoğan Keleş Birleşik Yayınevi, Ankara, 2011, 181 sayfa

ISBN: 978-605-5515-60-7.

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 03.02.2020

Kabul tarihi / Accepted 10.02.2020

3 Kasım 1839'da “mücerred din ve devlet ve mülk ve milleti ihya için” Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Ferman ile artık halk devlet için değil, devlet halk için var olacaktır. Bu gelişme Osmanlı Devleti için yeni bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Ancak Tanzimat Fermanı devletin sorunlarını acilen çözebilmek için belirli bir plandan yoksun olarak hazırlanmıştır. Bu yüzden Tanzimat Fermanı ile gerçekleştirilmek istenen reformların başarıyla uygulandığını söylemek güçtür. Nitekim Sultan Abdülmecid Ocak 1845'te Meclis-i Vâlâ'daki konuşmasında Tanzimat reformlarının istenen neticeyi tam olarak vermediğini bizzat ifade etmiştir.

Tanzimat Fermanı'nın başarılı olması taşradaki uygulamasından geçmektedir. Sultan Abdülmecid taşradaki yolsuzluk, haksız uygulamalar, yol, köprü, içme suyu, bayındırlık hizmetleri gibi sorunları ortadan kaldırmak ve ülkeyi bayındır hale getirebilmek amacıyla Şubat 1845'te İmar Meclisleri'ni teşkil ettirmiştir. Bu meclislerin oluşturulmasından yaklaşık bir sene sonra Sultan Abdülmecid ülkede yaşanan sorunları yerinde tespit etmek, Tanzimat reformlarının uygulanmasını görmek, askerî birlikleri denetlemek, halkın sorunlarını dinlemek ve ülkenin eksikliklerini gidermek amacıyla 6 Mayıs-17 Haziran 1846 tarihinde 41 günlük Rumeli seyahatini gerçekleştirmiştir. Daha önce Sultan II. Mahmud 1830-1839 yıllarında Tekirdağ, Çanakkale, Gemlik, İzmit ve Rumeli'ye yönelik seyahatler düzenlemiştir. Sultan II. Mahmud'un başlattığı bu yurt içi seyahatlerini oğlu Sultan Abdülmecid devam ettirmiştir.

İncelemesini gerçekleştirdiğimiz “*Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati*” isimli eser, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Erdoğan Keleş tarafından hazırlanmıştır. Sultan Abdülmecid'in Rumeli seyahati hakkında doyurucu bilgiler veren bu eser *Önsöz, Kısaltmalar, Giriş, I. Bölümü'nde Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati Kararının Açıklanması, Yapılan Hazırlıklar ve Seyahat Güzergâhı, II. Bölümü'nde Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati Sırasında Yapılan Etkinlikler, III. Bölümü'nde Sultan Abdülmecid'in*

¹Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye, ozgur.erdinc@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1061-4925>.

Rumeli Seyahati'nden Dönüşü ve Seyahatin Sonuçları, Sonuç, Kaynakça, Ekler, Dizin kısımlarından oluşmuştur. Toplam 181 sayfadır.

Yazar, çalışmanın Önsöz'ünde Sultan Abdülmecid'in Tanzimat Fermanı'nda ifade edilen yeniliklerin uygulanıp uygulanmadığını yakından görmek amacıyla 6 Mayıs–17 Haziran 1846 tarihlerinde 41 günlük Rumeli seyahatine çıktığını belirtmiştir. Daha sonra seyahatin sonunda Sultan Abdülmecid'in yayınladığı Hatt-ı Hümâyûn ile memleketin eksikliklerinin giderilmesi için çalışmalara başladığını okuyucuya aktarmıştır. Ardından bu eserin yazımındaki kaynaklara değinmiştir. Yazar, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Başkanlığı'nda yer alan çeşitli belgelerin en önemli kaynak grubu olduğunu vurgulayarak “Takvim-i Vekayi” ve “Ceride-i Havadis” gazetelerinin de önemli kaynaklar olduğunu belirtmiştir. Bu eser için en önemli kaynağın ise müellifi belli olmayan ve seyahat dönüşünde günlük şeklinde kaleme alınan 32 sayfalık “Seyahâtnâme-i Hümâyûn” adlı eser olduğunu ifade etmiştir. Bu kaynaklara ek olarak Padişah ile birlikte seyahata katılan Padişah'ın özel doktoru “Spitzer'in Hatıratı”, Vak'anüvîs Ahmed Lütfî Efendi'nin “Ahmed Lütfî Efendi Tarihi” adlı eserinin VIII. cildinde yer alan “Seyâhat-i Seniyye” bölümü yazarın yararlandığı diğer önemli kaynaklar olmuştur.

Yazar, eserin Giriş kısmında ana konuya girmeden isabetli bir anlatım şekliyle Tanzimat Fermanı ile gelen yeniliklere değinip reformların taşrada nasıl gerçekleştiğinden, denetim için müfettişlikler kurulmasından, ülkenin bayındır hale gelip kalkınması için İmar Meclisleri'nin teşkil edilmesinden bahsetmiştir. Yazar böylelikle geziye çıkmadan önce ülkenin sosyo-ekonomik ve idari yapısının portresini çizmiş ve Sultan Abdülmecid'in Rumeli seyahatine çıkmasının gerekçelerini açıklamıştır.

Eserin “*Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati Kararının Açıklanması, Yapılan Hazırlıklar ve Seyahat Güzergâhı*” adlı I. Bölümü'nde, “Seyahat Kararının Açıklanması”, “Seyahat Öncesi Yapılan Hazırlıklar”, “Seyahate Çıkış Töreni” ve “Seyahat Güzergâhı” olmak üzere dört alt ana başlık ile seyahatin nasıl gerçekleştiği izah edilmiştir. Yazar, bu bölümde Sultan Abdülmecid seyahata çıkmadan önce seyahat güzergâhında alınan tedbirlerden bahsetmiştir. Daha sonra Sultan Abdülmecid, Sadrazama hitaben gönderdiği hatt-ı hümâyûn ile gezinin amacını açıklamıştır. Bu hatt-ı hümâyûn ile gezinin asıl gayesinin her sınıf ahali ve tebaa hakkında uzun süredir uygulanan mülkî ve adlî ıslahatların yerinde görülmesi, eğer istenen düzeyde bir gelişme sağlanamamış ise ona göre yeni tedbirler almak olduğu ifade edilmiştir. Sultan Abdülmecid, havanın müsait olması durumunda deniz yolculuğu ile 1 Mayıs 1846 tarihinde Rumeli seyahatine başlayacaktı. Ancak havanın deniz yolculuğu yapmaya elverişli olmaması sebebiyle seyahat ertelenmiş ve ilerleyen günlerde de havanın nasıl olacağı bilinemediğinden Varna'ya kadar gidilecek yolun deniz yolu yerine kara yoluyla yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre Sultan Abdülmecid kara yoluyla Edirne, Rusçuk, Silistre ve Varna'ya varacak, Varna'dan da deniz yoluyla İstanbul'a dönecektir. Babıâli, bu karar üzerine Sultan yola çıkmadan seyahat güzergâhı üzerinde kötü durumda olan köprülerin ve

caddelerin onarımına başlanılmasını ve haberleşme sistemini sağlayan Kirahaneler'den atların hazır tutulmasını taşradaki memurlarından istemiştir.

6 Mayıs 1846'da Çırağan Sahil Sarayı'ndan yola çıkan Sultan Abdülmecid, büyük bir kalabalık ile "Padişahım çok yaşa!" sloganı, alkışlar ve dualarla uğurlanmıştır. Sultan Abdülmecid, Topkapı Sarayı, Ayasofya Caddesi, Divan Yolu, Aksaray ve Yedikule kapısına gelmiş ardından Şemsiye-i Hümâyûn'da bir süre dinlenmiş ve daha sonra yola devam ederek Ayastafenos'a ulaşmıştır. Daha sonra Büyükçekmece-Silivri-Çorlu-Burgaz-Kuleli-Edirne-Habipçe-Karapınar-Zağra-i Atik-Kızanlık-Gabrova-Tirnova-Revan-Doma-Kire-Ruşçuk-Silistre-Nesicik Köyü-Şumnu üzerinden Varna'ya varmıştır. Sultan Abdülmecid bu güzergâhtaki memurlara, memleketin ileri gelenleri ve millet temsilcileri gibi pek çok kişiye rütbe, nişan ve hediyeler vermiş, halkın sorunlarını bizzat dinlemiş ve çözüm yollarını aramıştır. Daha sonra Sultan Abdülmecid geri dönüş için "Eser-i Cedid" vapuru ile 17 Haziran sabahında deniz yoluyla yola çıkmış ve 15 saatlik bir yolculuktan sonra saat 3'te boğazdan İstanbul'a giriş yapmış ve büyük bir coşkuyla karşılanmıştır.

Eserin II. Bölümü "Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati Sırasında Yapılan Etkinlikler" adındadır. Bu bölümde "Çiçek Aşısı Uygulanması", "Kara Gümrüklerinin Kaldırılması", "İhtisap Vergisinin Kaldırılması", "Meriç Nehri'nin ve İnöz (Enez) Limanı'nın İslahı Meselesi (Seyahat Öncesi ve Sırasında)", "Rütbe, Nişan, Hilat ve Hediye Takdimleri", "Eflak, Boğdan ve Sırp Beyi ile Rus ve Avusturya Elçilerinin Ziyaretleri", "Halka Yapılan Ayni ve Nakdi Yardımları", "Edirne'de Sultan Abdülmecid Namına Para Bastırılması" isimindeki alt başlıklarla gezide meydana gelen olaylar açıklanmıştır. Yazar, çiçek aşısının uygulanması ile ilgili olan bölümde, tıp doktorlarının çiçek hastalığının önlenmesi hususunda kız-erkek bütün çocukların aşılmasını önerdiğini belirterek bunun ilk uygulamasının Sultan Abdülmecid'in Rumeli seyahati sırasında gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Yazar, Rumeli halkının yiyecek, içecek ve giyecek fiyatlarının artmasına neden olan kara gümrüklerinin ve ihtisap vergisinin kaldırılması yönünde Sultan Abdülmecid'den istekte bulunduğunu Sultan'ın da bu duruma kayıtsız kalmayarak vergileri kaldırdığını belirtmiştir. Yazar ayrıca Rumeli halkının sağlıklarını rahatsız eden Meriç Nehri ve İnöz Limanı'nın ıslahının yapılmasını Sultan Abdülmecid'den talep ettiğini bunun üzerine Sultan'ın bu soruna yönelik ıslahat çalışmaları başlattığı bilgisini vermektedir. Bu bilgilere ek olarak eserde Sultan Abdülmecid, Silistre ve Varna'da görülen öküz hastalığından dolayı telef olan hayvanların zararını karşıladığını, kıtlık nedeniyle ziraat yapamayan halka da geri ödenmek şartıyla yardım yapıldığını ifade etmiştir. Sultan Abdülmecid'in gezi esnasında şerefine düzenlenen yemeklere katıldığını, tiyatroları izlediğini, sanayi ürünleri sergisini gezdiğini, askerî kışlaları ve tersaneleri ziyaret edip halkın durumu hakkında bilgi topladığını bu eserden öğrenmekteyiz.

Eserin, “Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahatinden Dönüşü ve Seyahatin Sonuçları” adlı III. Bölüm'ünde ise “İdarî, Askerî ve Mülkî Reformlara Dair Yayınlanan Hatt-ı Hümayûn”, “Rumeli Seyahati Sonrası Eğitim Alanındaki Reformlar”, Seyahat Sonrası Meriç Nehri'nin ve İnöz (Enez) Limanı'nın Islahı Meselesi”, Meriç Nehri ve İnöz (Enez) Limanı için Müruriye/Liman Vergisi Konulması”, “Hayvan Hastalığı ve Kıtıktan Kaynaklanan Zararların Karşılınması”, “İç Güvenlik Meselesi ve Zaptiye Teşkilatı”, “Halkın Şikâyet Dilekçeleri”, “Bazı İmar Faaliyetleri” ismiyle alt başlıklar açılarak gezinin neticeleri ve gezi sonunda alınan tedbirler incelenmiştir. Yazar, bu bölümde Sultan Abdülmecid'in Rumeli seyahati sonrasında Tanzimat Fermanı'nın uygulanması yönündeki eksiklikleri tespit ederek hatt-ı hümayûn çıkardığını, bu hatt-ı hümayûn ile ülkede idarî, askerî, mülkî ve eğitim alanında reformlar yapıldığını ifade etmiştir. Bu reformlar ise; Meriç Nehri'nin ticaret kayıklarına açılması, İnöz (Enez) Limanı'nın ıslahı için müruriye vergisi konması, hayvan hastalıklarının önlenmesi ve zirâî üretimin artırılması, memleketin güvenliği için Zaptiye Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesi, ziyaret edilen yerdeki halkın şikâyetlerinin giderilmesi, bazı kale, köprü ve camilerin onarılması şeklinde olmuştur. Sultan Abdülmecid bu seyahatinin ardından reformların önündeki en büyük engel olan cehaleti ortadan kaldırılmak istemiş ve ülkenin gereken yerlerinde mekteplerin açılmasını hatt-ı hümayunu ile arz etmiştir. Bu hatt-ı hümayunun ardından “Meclis-i Daimi” oluşturmuş ardından “Meclis-i Maarif-i Umumiye” teşkil edilmiştir. Daha sonra sıbyan mektebinin ıslahına başlanılıp, Darulfünûn'un temeli atılmıştır. Sultan Abdülmecid'in eksikliğini ifade edip bir an önce gerekli tedbirlerin alınmasını istediği diğer bir husus ise memleketin güvenliği olmuştur. Nitekim Sultan Abdülmecid Zaptiye Teşkilatı'nın durumunu bu seyahati ile tespit etmiş ve gezinin ardından 7 Kasım 1846'da “Zaptiye Askerine Dair Nizamât” yürürlüğe girmiştir.

Sonuç olarak Doç. Dr. Erdoğan Keleş tarafından kaleme alınan “*Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati*” adlı değerli eser okuyucuya seyahat öncesinde, esnasında ve sonrasında Rumeli'nin idarî, sosyal ve ekonomik yapısı hakkında net bir manzara ortaya koymuştur. Sultan Abdülmecid'in Rumeli seyahatine dair daha önce Necdet Sakaoğlu'nun yazarı belli olmayan “Seyahâtnâme-i Hümayûn” adlı eserinin bir özeti mevcuttur. İncelemesini gerçekleştirdiğimiz bu eser ise Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati'ni kapsamlı şekilde inceleyen ilk ciddi kitap çalışmasıdır. Bu yönüyle bilim camiasındaki bir boşluğu doldurmuştur. Ayrıca Rumeli taşrasının yapısı ve durumu hakkında bilgi edindiğimiz bu eserde özellikle eğitim, güvenlik, vergi ve imar konusundaki eksiklikler için başlatılan ıslahatların Sultan Abdülmecid'in Rumeli seyahati ile alakalı olduğunu öğrenmekteyiz. Eserin, “*Ekler*” kısmında ise Sultan Abdülmecid'in 1846 yılındaki Rumeli seyahatine dair kararını açıkladığı Hatt-ı Hümayûn sureti ve transkripsiyonu, yine Rumeli seyahati dönüşünde kaleme alınan ancak müellifi belli olmayan “Seyahâtnâme-i Hümayûn” adlı risale ve transkripsiyon mevcuttur. Okuyucular kitabın sonunda Osmanlıca metinleri ve çevirilerini okuyabilirler.